

Мов перед двадцятьма роками, коли Андронаті стояв з білим внуком на руках на верху, роззираючись по розкиданому селу, щоб доглянути хату багатиря і не находив її, так здавалося глядів тепер сам Гриць надармо по над ліси і гори, ніби роззираючись за своєю долею, що мала йому прибути від одної з дівчат.

Та в тій хвилі пронісся звідкись по над верхи як і перед двадцятьма роками голос трембіти, смутний і протяжний.

Гриць застановився.

„Се на смерть?“ — спитав старець.

„Не знаю. Мабуть“... — відповів хлопець і нараз прискорив кроку. Хоч і як він звик до звуків трембіти, любив їх, а в тій хвилі вразили вони його болючо.

Старець не в силі держати з ним кроку, задихався і станув. Гриць спинився на хвилину.

„Я лишу тебе, синку, верну в долину. Не годен даліше“.

„Ідіть“ — відповів Гриць, — „я спішу ся... бо мене в долині ждуть“.

„Іди, синку, іди з Богом!“ — відказав старий. — „Рад, що бачив тебе, а далі нехай орудує Божа воля“.

„Побачите ще на весілю“, — потішив Гриць, щиро, і нараз мов на внутрішній приказ зняв покійно капелюх і схилився низко перед старцем.

„Поблагословіть, діду, ще перед весілем!“ — спросив — „Хто знає, як випаде, чи встигнете на час прибути. Поблагословіть, ви старенькі“.

Старець аж затрясся зі зворушення, захлипав. „Благословлю тебе, синочку“ — промовив розжалобленим голосом — „благословлю з усім добром і щастем — а не забудь свого діда“...

„Не забуду, татку!“

І пішов Гриць. В душі ніс не то смуток, тугу, не то стіснену радість, а все з думками про весілля. Відтак станув і поглянув в долину. Де був його — як називав себе — старий дід?

От був ще.

Старець сховався чим раз нижше, чим раз нижше між хати в долину, доки не згубився цілком

Неповорухно стоять гори навкруги, неповорухно густі ліси. Лиш хижунки, розпростерши крила, розкошують під небосклоном.

* * *

(Далі буде).

ЮРІЙ КМІТ.

Густав Гайерстам.

Помер елегійний співець згорюваного людського серця, мрійних настроїв...

Модерна література взагалі, а з окрема шведське письменство, попустила дня 6 марта велику втрату в особі Густава Гайерстама, який 5 січня 1909 р. покінчив п'ятдесят перший рік життя. Смерть його викликала в своїй і чужій пресі щирі спочування та різнорідну оцінку його літературної фізіономії.

Густав Гайерстам, син ректора семінарії і власника фабрики, в дев'ятнадцятому році записався на філософічний факультет в упсальському університеті, а по скінченні студій віддався літературній роботі, яку розпочав новелою „Grakellt“ (зимно і вохко). Писання його треба поділити на дві частини: До першої належать твори реалістичного напрямку, як отсі „Устелені хмари“, „Бідні люде“, „Ерік Гране“, „Аж на далі“, „Шастор Галін“, „Оповідання урядовця“, „Зібрані мужицькі історії“; до другої частини входять психологічно-настроєві річи: „Голова медузи“, „Мої молодці“, „Літня книжка“, „Боротьба за любов“, „Іван Літ“, „Книжка про братчика“, „Комедія любови“, „Сила жінок“, „Нільс Труффвессон і його мати“, „Ліс і озеро“, „Небезпечні сили“, „Мрії Каріни Бранд“, „Братя Мерки“.

З першої групи найінтересніші образки з селянського життя. Автор захоплює ріжні його боки; перед нами просують ся вдатно обмальовані типи, характери й ситуації, а над сим усім простелюється природа зі своїми чарами та руїнами...

Візьмім пр. оповідання „Метільниця“. Хата далеко за селом. Тут живе шістьдесятлітній чоловік і його сімдесятлітня жінка. Впали раптом великі сніги, метільниця розгуляла ся на добре; засипане все, зринули снігові гори. З тяжким трудом можна вийти з хати. Старцям не стало дров. Сумерком висунувся Седерберг за паливом. Стара Стіна сидить у хаті і жде нетерпливо чоловіка. Темно. Не світить лампи, бо старий лютився би за се. Пробування Седерберга видала ся Стіні занадто довгою. Острах узяв її, а ще до того темнота і свист з надвору навівали на неї якісь предивні страховища й тривоги. Вийшла на двір у деревляній обуві і в сій одежі, в якій була в хаті. Метільниця обсіпала її снігом. Стоїть і пакликує за чоловіком, але голос її губить ся в свистах хуртовини. Вертає збентежена і перестуджена. Годинник вибив годину. Се так злякало її, що аж скрикнула й шукала за сірниками.

вкладає дитину до сну, як держить її в руках при грудях. Ніжність, складність, гориче чуте матери таки очаровують читача своєю правдивістю... Зринають величні настрої... Щасливому подружю ся книжка поширює, поглиблює та освідомлює щастє, недібраному — накливає знову тяжкого жалю за змарнованим житєм... А над усіми подїями, над цілою книжкою звенить безмежна туга: „Чом се не в силі чоловіка так уладнати розвиток житя, як він сам хоче?“ Як знову багато думок пливе із сих слів: „Як щасливими були ми, Юрій“. „Ми й ще раз будемо щасливі“. Одначе не сповнило ся вповні, бо Ельза від ранньої молодости мала зарід хвороби, яка більше і більше розвивала ся, а вкінці скосила її жите та вирвала Юрієви щастє...

Тут годить ся зазначити ще один чинник, спільний всім важливішим творам Гайерстама, а то: фаталїзм. Думаю, що найвірнійше сей бік писаня представлю на отьому образі. Гарний огород; виростають чудові квіти, препишні дерева, лунає чарівний спів і чарівна музика. Сим, що сюди заходять і проживають, сходять дні розкішно, прелемно і втішно. Одначе до сих чарів та розкішних тонів долїтає злегка якийсь дикий, понурий скрегіт і гомін. Надходять хмари. Зблизили ся. Зринула острашна хуртовина і одно поломила, одно повивертала з корінем, а иншому пообчїмхувала лїстя, повривала конарі; сї останні ще живі, але підорвані, сумно глядять на розвернену могилу дорогих товаришів. Такого демона духа руйни дочуваемо ся зараз таки на початку кожної повісти Гайерстама.

Всі ті чинники, які ми стрїнули при „Книжці про братчика“, стрїчаємо і в „Комедїї любви“. Ся повість стоїть на сїй самій висотї артистичної вартости, що й „Книжка про братчика“. Мрійність, меланхолїя, ніжність, елеґійність, простота і ясність змалювання, „хорий пункт, що ранить нутро“ — се головні риси сього цїнного твору. Се все не можна переповідати, але треба читати. Розвиток подій однаковий, як і в инших писаннях сього автора.

Чоловік і жінка живуть щасливо, весело. Але якось виявлюєть ся, що приятель їх колись любив сю жінку. Се допроваджує до того, що чоловік і жінка розходять ся. Чоловік проживає зі своїм хлопчиком. Сей мрійний, ніжний синок умирає. Його смерть злучує на ново чоловіка і жінку, які „вчать ся, як каже д. Фред, на сїй дитині бачити, що таке подруже, вчать ся розуміти, що жінки дають своє найбільше у своїх дітях“¹⁾.

Прегарна, поетична повість про Каріну Бранд звісна читачам Л.-Н. Вістника, де була надрукована в р. 1906. Гарним твором була й остання повість „Братя Мерки“, де автор змалюує історію надмірно розвиненого любовного чутя між двома братами: старшим Карлом Генрі-

¹⁾ Das literarische Echo 15. Oktober 1903.

ком і молодшим Нільсом Геранном. Між братами, що від ранньої молодости горячо любили ся, зринає ненависть, яка спроваджує прикрі наслідки для родини. Вдачі братів неоднакові. Карло Генрік безжурний, лагідний, отвертий, іде в світ, стає офіцером, женить ся з бідною дівчиною, але доля зарядила, що йому дістаєть ся великий спадок. Се щастє, легко, без труда придбане, викликало в молодшїм браті, що покинув ся на батьківщині і тяжко боров ся з житєвими невзгодинами, заздрість, а з сього під впливом жінки—ворогованнє, ненависть. Коли Генрік, який заховав у серці давню любов і симпатію, дізнав ся про заздрість і ненависть Нільса, почув тяжкий біль, прикрі думки найшли його уяву; під впливом сього болю та розчаровання, стає байдужним до всього, навіть до жінки і дитини. Жінка журить ся, гризеть ся сею зміною в поведеннї чоловіка, а треба знати, що вона в тяжи. Ся жура привела на світ дитину калїку; мати під впливом сього нещастя збожеволїла.

Вже сам зміст показує, що до належного оброблення такої теми треба не-аби якої сили талану. Драматичний конфлікт розвинув автор як найкраще з усіми своїми випробованими нюансами, про які ми згадували вище.

Коли Гайерстам іде психолоґічно-настрєвним шляхом, тоді подає нам артистично викінчені річи; коли знову зійде на бік з сеї дороги, зараз завважуємо, що автор розминув ся зі своїм завданнєм та пригнєм. Такими втеряними дітьми його духа були „Нільс Туфвессон і його мати“, кримінально-патолоґічна повість, і „Небезпечні сили“, політична повість. Нільс Туфвессон — се скарікатурований модерний Едип. Мужичий син за намовою здеґенерованої матери душить свою молоду жінку, щоб мати вільні полові зносини з своєю матірю. Одначе не сповнили ся бажання... Мати йде на шибеницю, а син до тюрми. Шкода тільки авторових зусиль, щоб випустити сю річ до царства штуки, бо тут є зазначені межі, по-за які не можна нікому переступити... „Небезпечні сили“—се понайбільше балаканка на політично-суспільні питання, одначе не бачимо в нїй живих людей, не бачимо натурального розвитку подій, з яких би зринали проголошувані ідеї самі собою. Але се відокремлені випадки неудачі. Вони не вменшать значіння та вартости літературної діяльности Гайерстама, що побудована на тривких, міцних підвалинах. Мало таких співаків, які з такою ніжністю і теплотою ставились би до болів людського серця, його горя та страждань. Чудові картини з „Книжки про братчика“, „Комедїї любви“, „Сили жінок“, невловимі настрої, закляті чудодійною рукою в згаданих творах, а понайбільше в „Лїсі і озері“ ще довго ворушитимуть людську душу, поширювати будуть уяву чоловіка...